

Mentől izoláltabb helyzetben van, annál imponálóbban kell magát viselnie. Idegesség, félelem, vaklármák okozta panique végtelen sokat árt a magyar nemzet ügyének. Mi sem alapíthatja meg szilárdabban a nemzet tekintélyét ország-világ előtt, mintha a más népfajok között elszórt magyarság rémhírek hatása alatt el nem veszti fejét.

Kövess el mindent, hogy vármegyéd magyarsága ezt a nagy hazafiúi kötelességet méltón teljesítse. Adj meg minden megnyugtatót. A kormány mindent elkövet a magyarság teljes biztonságáért. Különösen a legexponáltabb ponton, Erdély románoklakta vidékein. Tetemesen megerősítettük a csendőrséget; abban az esetben is, ha a 12-ik hadtestnek külellenség ellen kellene vonulnia, annak helyét túlnyomóan magyar legénységből álló jelentékeny haderő váltandja fel, olyan, amely minden körülmények között elég a teljes biztonság fenntartására.

Eletbelítettük a rendkívüli intézkedéseket. Ezek módot nyújtanak minden gonosz izgatás vagy rendzavaró cselekvés ártalmatlanná tevésére. Fordítsd a legnagyobb gondot reá, hogy azok felesleges hűhó nélkül következetesen, öntudatosan, célszerűen végrehajthatassanak. Gondoskodjál különösen róla, hogy exponált helyeken a fegyverek bevonása célszerűen történjék, hogy lehetőleg elvétessenek azok a megbízhatatlan elemektől, s a magyarság tisztességes, józan, okos tagjai megtarthassák fegyvereiket.

Légy szíves alapos tanulmány tárgyává tenni a sajtóra vonatkozó szakaszokat, és gondoskodjál róla, hogy akár gonosz tendenciákból, akár egyszerűen szenzációhajászatból ne izgathassa a sajtó nyugtalanító híresztelésekkel a közvéleményt.²

Végül még különös nyomatékkal ajánlom gondjaidba a nem magyarajkú lakosság kezelését. Végtelenül fontos, hogy kellő ok nélkül ellenséges érzületet vagy éppen félelmet ne tapasztaljanak azok a magyarság és a hatóságok részéről. Mutatni kell nekik az erőt, látniok kell, hogy hiábavaló volna minden próbálkozás, s az első esetben, ha egyesek vagy csoportok részéről bűncselekmények történnek, nyomon kell azokat a példás megtorlásnak követni. De a legnagyobb gondot kell arra fordítani, hogy ez a megtorlás a bűnösöket, és csakis azokat érje utol. Annak az éber figyelemnek, amelyet minden irányban ki kell fejtenünk, nem szabad bántó tünetekben nyilvánulnia olyanokkal szemben, akik erre még nem adtak okot.

Érintkezni kell a néppel hatósági szerveknek és a magyar társadalom tagjainak egyaránt. Igyekezniünk kell megnyerni bizalmát és megértetni vele, hogy itt a pillanat, amelyben a magyarság rokonszenvét, bizalmát kiérdemelheti s a köztünk lévő viszony biztos alapjait rakhatja le. Most kell a magyarságnak minden vonatkozásban megmutatnia, hogy valóban uralkodó faj, amely kormányozni, imponálni és vonzerőt gyakorolni tud.

Azzal a felhívással fordulok hozzád ebben a komoly órában, hogy mindezen vonatkozásokban erőd teljes megfeszítésével érvényesítsd intencióimat.

Szívből üdvözöl igaz híved

VII/26. Tisza s. k.

D

1914 júl. 26

Gr. Tisza István miniszterelnök körlevele a gör. kel. és gör. kat. román főpapokhoz a román klerus kötelességeiről hűvek irányítása terén¹

Ref. Zsinati Levéltár, Tisza-iratok 9:26/215

(Gépelte fogalmazvány)

Méltóságos (Kegyelmes) Uram!

A Szerbiában éveken át elnézett és nagyra nevelt izgatás, amely a serajevói véres gaztettben érte el tetőpontját, a Szerbiávali háború szélére sodorta hazánkat. A monarchia fenyegetett biztonságának védelmében fegyveres közbelépéshez kell folyamodnunk, ha csak a szomszédi kötelességek helyes felismerése és a józan belátás Belgrádban az utolsó percben felül nem kerekedik.

² E bekezdés a lapszálon kék ceruzával megjelölve.

¹ A Tisza által sk. javított és keltezett fogalmazványon eredetileg „Félhivatalos levél” állt, ezt utóbb Balogh Jenő áthúzta „Államir.” megjegyzéssel. A címzettek felsorolása uo.: Mețianu János b. t. t., érsek, Nagyszeben; Pap I. János, Arad; Dr. Christea E. Miron, Karánsebes; Mihályi Viktor b. t. t., érsek, Balázsfalva; Dr. Frentiu Traján Valér, Lugos; Radu Demeter, Nagyvárad; Hosszu Vazul, Szamosújvár.

E konfliktusban a gyilkosságtól vissza nem riadó gonosz merényletek ellen kell védekeznünk. Velünk van az igazság, velünk az egész művelt világ rokonszenve. Velünk kell hogy legyen Románia rokonszenve is, amelyet a régi barátság kötelékei fűznek a monarchiához, s amely e barátságnak csak a közelmúltban is annyit köszönhetett.² Messze elutasítom azt a sértő feltevést magamtól, minthogyha Románia ellenséges állásfoglalása fenyegethetne a küzdelem bárminő fordulatai között. De tudom azt is, hogy erős izgatás folyik ellenünk bizonyos romániai körökben, tudom, hogy ez az izgatás rendszeres perfídiával igyekszik gyökeret verni hazánk román lakossága között, tudom, hogy a román nemzeti ideálok cégére alatt, amelyek iránt rokonszenvet érez a magyar nemzet, s amelyek legbiztosabb garanciája az erős osztrák-magyar monarchia, bűnös üzemek folynak a hazai románság között, amelyek megmérgezni s a magyar nemzet ellen gyűlöletre szítani igyekeznek a román nép hiszékeny lelkületét.

Ez az izgatás különös előszeretettel használta fel a közelmúltnak Romániára nézve annyira kedvező s a hazai románság lelkületét és képzeletét annyira megragadó eseményeit³, újabb nagy román sikereknek egyelőre bizonytalan hitét és reményét s azt a várakozást ébresztve fel a lelkekben, hogy a hazai románság közelebről győzelmes román haderővel fogja szemközt találni magát. Ezek a törekvések előreláthatólag kettőzött erővel fognak kitörni, ha netalán háborús bonyodalmakba jutunk. Számolunk azzal a ténnyel, hogy bizonyos körök mindent el fognak követni olyan nyugtalanság és olyan rendzavarások előidézésére, amelyekből hasznot nem húzhat senki, csak a monarchiának ellenségei.

A kormány számol ezzel a lehetőséggel, készen áll minden hazaáruló izgatás megtorlására, minden rendzavarás kérlelhetetlen leverésére. A belnyugalmat és biztonságot fenyegető minden orvtámadást kérlelhetetlen szigorral fogunk elfojtani. De szomorú kényszerűség volna, ha erre a szigorra kerülne a sor. Szomorú kényszerűség, amelynek kárát vallaná a monarchia és a magyar állam is, de amely végveszéllyel fenyegetné a hazai románság létérdekeit.

Román polgártársainknak mostani magatartása jövő sorsukra hosszú időn át fog irányadó befolyást gyakorolni. Itt a perc, amelyben meg fog válni, mennyiben érdemlik meg azt a bizalmat és jóakaratot, amelyet a magyar nemzet olyan bőkezűen előlegezett. Itt a perc, amely tette szólít minden román hazafit, akinek polgártársai kisebb-nagyobb részére befolyása lehet. Most kell ezt a befolyást egész erővel latba vetni, ha valóban híven szolgálják fajrokonaik s az örvendetesen fejlődő szomszéd független államot alkotó román nemzet ügyét.

Elsősorban háramlik ez a kötelesség az egyházra és a román magas klerus tagjaira. Egyháznak, lelkészeinek vezetése alatt áll a román nép túlnyomó nagy zöme. Gondolkozására, érzületére, cselekvésére papjának irányadó befolyása van. Ezt a befolyást kell most latba vetni, nemcsak különleg ékes nyilatkozatokban, hanem a mindennapi élet senkitől nem ellenőrizhető bizalmas érintkezéseiben is. Ennek megtörténtéről a tettek, az eredmény, a román nép magatartása teend tanúbizonyságot.

Méltóságod (Nagyméltóságod) csak a közelmúltban is felemelte a béke, jó egyetértés és állampolgári hűség nagy ügye mellett főpásztori szavát és fejezte ki elismerését a kormánynak békiülékény, barátságos és előzékeny magatartásáért.

Egész bizalommal keresem tehát fel azzal a kéréssel Méltóságodat (Nagyméltóságodat), hogy most, a cselekvés órájában forduljon a reá bízott nyájhoz a felvilágosítás, meggyőzés és komoly intelem szavával, értesse meg velük eljárásuknak beláthatatlan következményeit és kövessen el mindent, hogy a mai történelmi pillanatokban akként viselje magát a hazai románság, hogy kiérdemelje a megértés, a szeretet, a bizalom áldásait.⁴

Igaz tisztelettel vagyok Méltóságod (Nagyméltóságod)

őszinte híve

VII/26 Tisza s. k.

² Célzás a második Balkán-háborút lezáró bukaresti békére (1913. aug. 10.), amely Romániának jutatta Dél-Dobrudzsát (l. az Előszót is).

³ L. az előző jegyzetet.

⁴ Az akció folytatását l. az ún. *háborús román paktum* iratánál (Iratok VII. köt.).